

Bónis György, A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon (Právoznalá intelligencia v predmoháčskom Uhorsku), Budapešť, Akadémia, 1971, 440 strán

Bónis György, Középkori jogunk elemei. Római jog, kánonjog, szokásjog (Prvky nášho stredovekého práva. Rímske, kanonické a obyčajové právo), Budapešť, 1972, 350 strán

Prvá knižka je časťou doktorskej dizertácie známeho maďarského právneho historika. Analyzuje vznik a vývin ústredných štátnych orgánov maďarského feudálneho štátu do r. 1526 prostredníctvom skúmania činnosti, vzdelania, odbornej tvorby právnikov, ktorí v týchto orgánoch účinkovali. Na podklade publikovaných výsledkov maďarskej diplomatiky a vlastného dlhoročného archívneho výskumu rekonštruuje autor životopisy väčšiny významnejších právnikov, ktorí účinkovali v uhorských ústredných štátnych orgánoch a na kuriálnych súdoch od posledných Arpádovcov až do r. 1526 a v praxi rozvíjali uhorské feudálne právo. Vychádza z tézy, že bez poznania právoznalej inteligencie sa nedá pochopiť ani formovanie uhorského zvykového práva, ani obmedzená recepcia rímskeho práva v Uhorsku, ani vývin uhorskej súdnej organizácie, resp. oneskorený vznik uhorskej právnej vedy. Autor teda rieši veľmi zaujímavé a aktuálne otázky, ktoré boli predmetom smolenických konferencií o právnickej vzdelanosti r. 1967 a 1971.

Vývoj právoznalej inteligencie v Uhorsku analyzuje autor v štyroch kapitolách: začiatky v 13.-14. storočí, obdobie vlády Žigmunda a interregna, obdobie vlády J. Hunyádiho a Mateja Korvína, a obdobie vlády Jagellovcov. V úvodnej kapitole sa zaoberá autor s vymedzením pojmov a s metodikou spracovania diela. V prílohách sú podrobné personálne výkazy právnikov, zamestnaných v kráľovskej rade, v kráľovskej kancelárii, v kráľovskej kaplnke a u ústredných sudcov krajiny (menovite protonotárov a notárov).

Autor prichádza k záveru, že v kráľovskej kancelárii účinkovali doktori, kanonisti a legisti, ktorí sa nezúčastnili na tvorbe obyčajového práva, kým na kuriálnych súdoch účinkovali protonotári a notári, praktickí právnici, bez univerzitného vzdelania, bez znalosti rímskeho práva; oni však ovplyvňovali súdnu prax a tým aj vývin obyčajového práva. Táto skutočnosť, ako aj obmedzené používanie kanonického práva len na cirkevných súdoch, malo za následok, že v Uhorsku nedošlo k recepcii rímskeho práva v takom rozsahu, ako v okolitých krajinách.

Autor došiel k tomuto, v podstate správnomu názoru, len na podklade analýzy organizácie a personálneho obsadenia kráľovskej kancelárie a kuriálnych súdov. Nezaoberal sa s právoznalými pracovníkmi (sud-

camí, prísediacimi, notármi) mestských súdov a magistrátov, stoličných súdov, stoličných orgánov a s advokátmi. Svoj postup zdôvodňuje tým, že právny život v stolicích a v mestách sa rozprúdil až v 16. storočí a vidiecki právnici boli spravidla len znalcami partikulárneho práva. Pravdou je však, že prax mestských súdov v spišských mestách, v slovenských tavernikálnych a banských mestách aj pred r. 1526 prispela k tvorbe uhorského právneho feudálneho poriadku, do ktorého patrilo aj mestské právo. Ide skôr o to, že archívne fondy vierohodných miest, stolic a kráľovských slobodných miest nie sú ešte prebádané resp. zverejnené a spracované v takej miere, ako ústredné fondy. Komplexný výskum by nemal obísť ani archívy zemepanských vrchností, najmä veľkých panstiev.

Vzhľadom na pozitívne výsledky autora sú otvorené otázky vlastne impulzom pre ďalšie spracovanie a komplexné riešenie problematiky. Anotovanou monografiou prispel autor novými poznatkami k dejinám štátnych úradov a súdnictva feudálneho Uhorska a demonštroval význam diplomatiky pre právnu históriu. Objasnil súčasne spoločenskú úlohu právnikov v kráľovskej kancelárii a na kuriálnych súdoch a vysvetlil ich aktívnu právotvornú úlohu pred r. 1526.

Druhá monografia prof. Bónisa obsahuje ďalšiu časť jeho doktorskej dizertácie. Súvisí s knižkou z r. 1971. Autor podrobne analyzuje a vyhodnocuje romanistickú a kanonistickú literatúru známu v Uhorsku do 16. storočia, skúma vplyv rímskeho a kanonického práva na uhorský feudálny právny systém, sleduje vznik a vývin uhorského obyčajového práva pred Tripartitom a poukazuje na možnosti a prekážky romanizácie práva v Uhorsku. Tak ako v prvej anotovanej knižke, i tu sú závery autora dobre fundované, tvoria výsledky dlhoročnej bádateľskej činnosti, sčasti už uverejnenej v dielčích štúdiách.

V prvej kapitole dokazuje, že v 11.-12. storočí prenikla do Uhorska len deformovaná rímskoprávna terminológia; platnosť kanonického práva sa musí predpokladať. Koncom 13. storočia, prostredníctvom poslucháčov zahraničných univerzít, získali najmä kapitulske knižnice vzácne odborné knihy. Teoretická tvorba však bola v 15. storočí minimálna. V 2. kapitole uznáva autor, že obmedzuje svoju pozornosť len na vplyv rímskeho práva na uhorské právo; nezaoberá sa vplyvom slovanského práva (právnymi aspektami občiny atď.) a kanonického práva, používaného na cirkevných súdoch. Prichádza k záveru, že recepcia rímskeho práva sa ani v oblasti teórie v Uhorsku neuskutočnila. Prvá vlna európskej recepcie v 12.-13. storočí zanechala stopy v štátnom a súkromnom práve. Druhá vlna koncom 13. storočia sa odráža v renunciačných kľau-

zulách. Keďže ústredné kuriálne súdnicstvo sa po r. 1320 dostalo do rúk praktických právnikov (záver prvej monografie), vznikla neprekonateľná prekážka pre ďalšie vlny recepcie v 15. storočí. Rímske právo narážalo na hotový systém domáceho práva, ktorý už neprijal cudzie vplyvy. Subsidiárna platnosť rímskeho práva v mestskom práve sa rozvíjala len po r. 1526.

V 3. kapitole sa autor podrobne zaoberá so "záznamami domáceho obyčajového práva", menovite s knihami formúl, ako prvými učebnicami práva. Právo sa vyučovalo v kráľovskej kancelárii, na kuriálnych súdoch, v kapitulských a kláštorňoch školách a na vierohodných miestach; uhorské obyčajové právo je dielom právnikov účinkujúcich v praxi.

V poslednej 4. kapitole skúma autor možnosti romanizácie feudálneho práva v Uhorsku. Porovnáva Tripartitum s knihou formulárov, tzv. "Formularium Posoniense", ktorá vznikla okolo r. 1514. Bola vlastne prvou učebnicou rímskeho práva v Uhorsku. Autor hľadal odpoveď na otázku, prečo sa na túto knihu zabudlo a prečo získalo Tripartitum monopolné postavenie v uhorskom právnom živote? Podľa jeho názoru príčina tkvela v tom, že mocenské ústredie štátu, ktoré bolo aj strediskom "právnického stavu", sa presunulo do Viedne a ústredné súdnicstvo po r. 1526 dlhý čas nefungovalo. V Uhorsku nebolo takých právnikov, ktorí by boli vstave prijať a spracovať nové impulzy. Povrchná prax na sedriách a u advokátoch nemohla nahradiť univerzitné štúdium (výuka práva na Trnavskej univerzite sa začala až v r. 1667).

Záveru autora sú pozoruhodné pokiaľ ide o šľachtické právo (súkromné, trestné, procesné právo). Otvorené zostali nadhodené otázky v oblasti štátneho práva, verejnej správy a najmä v oblasti mestského a pozemkovo-vrchnostenského poddanského práva. Anotovaná knižka je čo do spôsobu spracovania svojimi pozitívnymi výsledkami významným dielom maďarskej právnej historiografie. Je prínosom aj pre československých právnych historikov, ktorí najmä na Slovensku, musia vychádzať z celouhorského vývoja.¹⁾

Leonard Bianchi

¹⁾ Medzičasom vyšla aj tretia časť doktorskej disertácie autora ktorý sa v r. 1974 dožíva svoje šesťdesiatiny. Pod názvom "A jogtudó értelmiség a középkeri nyugatés közép Európában" (Právo ovládajúca inteligencia v stredovekej západnej a strednej Európe), vyd. maď. akademie vied, Budapešť 1972, str. 177 sa vydala knižka, obsahujúca prehľad škôl a učebníc právnikov, výuky práva na univerzitách a právnej vedy. V osobitnej kapitole, aj pre našich právnych historikov zaujímavej, zaoberá sa autor úlohou doktorov a praktických právnikov v právnom a politickom živote Talianska, Francúzska, Anglicka, Holandska, Burgundska a zvlášť aj v Českom kráľovstve a v Poľsku.